

רשימות מדיניות

I

מנהל פזרה

בלבד. אבל לאמתו של דבר - במדיניות, כמו במשחק הרוליטה, מרובות הן האפשרויות יותר ממה שניתנו להדחק לתוך מסגרת של שיטה מסויימת. כשביטל השח את הזכיון של חברת-הנפט האנגלית-הפרסית כבר נמצאה פרט במשך כמה שבועות במצב של סכסוך כמעט גלוי עם רוסיה, שהוכן מתחילת השנה הקודמת. סבה לכך שימש החוזה המסחרי מתחילת 1932, שנתפרש כהצטרפותה של פרס לחזית הרוסית, כהצלחת נסיונותיה של רוסיה לגייס את אסיה נגד המעצמות האימפריאליסטיות של אירופה ונגד הרכושנות המערבית, כיצירתו של גוש רוסי-תורכי-פרסי, וכדומה. לא ידוע, מה נתרשח בלבו של השח, בשעה שחתם על החוזה. אבל ידוע בבירור, שהמאון המסחרי של פרס עם רוסיה היה אז פסיבי במדה בולטת - הסובייטים מכרו בשנת 1931 לפרס סחורות ב-234,2 מיליונים קראן, אבל קנו ממנה רק ב-158,8 מיליונים קראן - ושתכליתו של החוזה החדש היתה להביא את המאון לידי שווי-משקל. זו היתה שאלה אקטואלית מאד, מכיון שיצובו של המטבע הפרסי תלוי כולו באיזון האכספורט והאימפורט, שהרי אין לארץ זו, חוץ מן הכסף, שהיא מקבלת תמורת האכספורט שלה, כמעט שום הכנסות בעלות-ערך מחוץ לארץ, שאפשר להשתמש בהן, כדי לפרוע

ב.

אין להתפלא על כך, שרבים מאד מבין מפרשי-המאורעות המדיניים בזמננו שיערו, שבביטולו של זכיון-הנפט האנגלי בפרס הדרומית על-ידי השח יש לראות את ידה של ממשלת-המועצות. אמנם, מספר האנשים המתעניינים בפוליטיקה גדל לאחר המלחמה העולמית עוד יותר ממספר מחבריהם של ספורי-הבלשים; אבל כח-דמיונם ספג אחר כח-הדמיון המתגלה בסוגספרות זה. קונאן דויל, אדגר אלאן פו, סוין אלוסטד ואדגר אוואילס לא תמיד היו מוסרים את התפקיד לבצע את מעשה-הפשע לידיו של אחד מן הגבורים הראשיים דוקה, אלא היו מטילים לפעמים את תפקיד-הפושע גם על אחת מן הדמויות הצדדיות. לא כן מחבריהן של הסקירות המטפלות במדיניות-חוץ: הללו נוהגים תמיד, מתוך חדגוניות משעממת, למצוא את האָשם בתוך זוג הגבורים הראשיים. כשמתאָרע דבר-מה במזרח הקרוב, הרי תמיד מסתרות מאחורי המאורע אנגליה, צרפת או רוסיה. כשמתרחש דבר-מה בחלקיה של אסיה המרוחקים יותר, יורדת צרפת מעל הפרק, ונשארות רק אנגליה או רוסיה, ככוח-מניע הפועל מאחורי הקלעים. ומכיון שביטולו של זכיון-הנפט בפרס גרם נזק לאנגליה, אין להביא בחשבון כמחוללת-הפעולה אלא את רוסיה

את התשלומים בעד האימפורט. נראה, שהסובייטים ניסו לקבל תמורה בעד הגדלת האימפורט שלהם מפרס, שנקבעה בחוזה – בהזלת קנייתיהם. מיד לאחר חתימת החוזה הם הכניסו שינויים בארגון המסחר שלהם עם פרס. העסקים רוכזו בבאות-הכח המסחרית הרוסית בטיהראן, הכפופה באופן ישיר למרותה של הציירות הסובייטית. עד אותה שעה היו העסקים מתנהלים על-ידי חברות-מסחר פרטיות-רוסיות מעורבות. השינוי ניתן להתגשם בנקל, שהרי כמעט כל החברות הללו לא היו עוד מעורבות אלא על-פי השם בלבד. הרוסים הצליחו עוד קודם-לכן לרכוש את המניות, שנפלו בחלקם של הפרסים. נשאר רק ה„פרסחלופוק“ לקניית צמר-הגפן, שמנגנון-הנהלתו נמצא במוסקבה, ה„פרס-נפט“ לשם מסחר בנפט, שאינו למעשה אלא סניף-הטרוסט של באקו, ה„קיריקוריאן“ לשם קידוח-בארות-הנפט בסאמגן ובדאמגן וה„אכספורט-מאכינה“ לשם מכירת המכונות הרוסיות. כדי להקל על העסקים קיימו גם את „הבנק הרוסי-הפרסי“, שאינו אלא סניף לבנק המוסקבאי לסחר חוץ, בעל הון של 5 מיליונים רובל זהב, ואת ה„קוסטראך“, לשם הניהול של עסקי-ביטוח. ארגון מוצק זה ניצל, כפי שטוענים הפרסים, את עמדת-המונופול שלו ללא כל היסוס. אם נאמין לתלונותיהם של הפרסים, הרי נוהגים הרוסים למשוך עד-בלי-די את המשא-ומתן על קניות, ובינתיים – להוציא אל השוק את הסחורה, שעל קנייתה מתנהל המשא-ומתן, במחירים היורדים בקביעות, עד שהצר השני המשתתף במשא-ומתן בא לידי פשיטת רגל... ואחר-כך מעלים הם את המחירים פי שנים. סוחרים, שמחזיקים גם סחורות לא-רוסיות, אינם מקבלים מהם שום סחורה. על

השטיחים הפרסיים המובלים דרך רוסיה הוטל מכס גבוה, כדי שרק הסובייטים בלבד יוכלו להציע שטיחים אלה למכירה בחו"ל. סחורות פרסיות, שרק רוסיה באה בחשבון כקונה שלהן, אינן נקנות על ידי הרוסים. אלא בשעה שהן עומדות להעבש במחסן, והסחורות הרוסיות מוצעות לקונים שונים במחירים שונים, מה שהורס את הסוחר, שמוכרח לקנות במחיר יקר יותר מכפי שקנה המתחרה שלו.

תלונותיהם של אנשי-המסחר נתקבלו על-ידי לשכת-המסחר בטיהראן עוד בסוף השנה הקודמת. תלונות אלו מצאו אז הד בעתון „איראן“, שיש לו, כפי שאומרים, קשרים אמיצים עם הממשלה. לסוף הן עוררו תנועת-חרם על הסחורות הרוסיות, והממשלה הפרסית אחזה באמצעי-מלחמה: היא נתנה רשות בלתי-מוגבלת להכניס סוכר ותה מארצות לא-רוסיות. במצב כזה קשה להניח, שפרס היתה נוטה להקשיב לפיתוייהם של הרוסים. וכן קשה להניח, שהשח היה נוטה לבוא בסכסוך עם אנגליה בשעה זו דוקה: שהרי הודו ועיראק הנמצאות תחת פיקוחה של לונדון – הן הן שתי הארצות, שפרס צריכה להן, לשם הספקת-הסחורות בשבילה, כדי ללחוץ לחץ-נגדי על הסובייטים. מכאן יש להבין, מפני-מה הגיעו בניגויבה במהירות רבה כוו לידי הסכמה בקוים העיקריים הנוגעים לישובו של סכסוך-הנפט: זוהי הפעם היחידה, שמוסקבה סייעה על-ידי המשחק שלה ללונדון. אם סיר ג'ון קדמן, הנשיא של חברת-הנפט האנגלית-הפרסית, יגיע לידי הסכם גם בדבר פרטי-הזכוין החדש, מן הדין הוא, שהציר האנגלי יערוך ביקור-תודה בקרמל. כנראה, הפחידה אפשרות זו את הרוסים, כי בינתיים נמלכו בדעתם ופתחו במשא-ומתן עם ממשלת

השח לשם ישוב הסכסוכים. והשאלה היא, מי יגיע הראשון למטרה: ג'סיה ג'ון קדמן – או הציר הרוסי?

* * *

מי מתעניין כיום באפריקה? מי שם לב לבמות הצדדיות של המדיניות העולמית, בשעה שבתיאטרון האירופי והמנג'ורי מתחוללות דרמות, המרתקות אליהן את תשומת-לבנו במדה גדולה כל-כך? כל תקופה, שבה נשואות עיני הכל מתוך מתיחות אל פנות אחדות של כדור-הארץ, – היא היא השעה המתאמת ביותר לבצע ללא מעצור פעולות מדיניות חשובות בשטחים גדולים של העולם.

בשעה-שהבורבנים האחרונים ונפוליאון היו עסוקים בכבושה של אירופה סבב הצי האנגלי כמעט ללא כל מכשולים את החופים של שאר חלקי הארץ, כבש את המושבות הצרפתיות ואת מושבותיהם של הנפלים הצרפתיים והציב את גבולותיה של הקיסרות הבריטית. כיום מנסה אנגליה, בשעה שאירופה עסוקה בבעיות אחרות, לחזק את השפעתה על מערכת-הארצות הרחבה באסיה, המשתרעת מן הים התיכון עד פרס, ואולי גם – עד הודו, ועל זו שבאפריקה מן הים התיכון עד ארץ הקף לשם צרכיה הצבאיים והכלכליים.

באסיה הולך ומסתיים הבנין של הנמל החיפאי, שיספק לצי הבריטי נפט ממקורות בריטיים, נפט, שיזורם בצנורות העוברים אך ורק בשטחים, שהם נמצאים בתחום השלטון הבריטי. באפריקה נתקיימה בחודש שעבר באדיס-אבביבה, בירתה של חבש, הועידה להקמת הסכר באגם-צאנָה, שיגביר את שלטונה של אנגליה על הנילוס וירחיב את אזור-ההשפעה הבריטי. אגם-צאנָה נמצא בחבש. הוא – המקור של הנילוס הכחול. אם יוקם הסכר,

הרי בצירוף מערכת-הסכרים ג'יבל אוילטה בסודן, שאינה למעשה אלא מושבה בריטית, ימסור לידיה של לונדון את השלטון המלא על מימיה של אחת מזרועות-הנילוס. תכנית זו הוצעה עוד בשנת 1904 על-ידי המומחה האנגלי לעניני-ההשקאה במצרים, ס.א. דיפֵיאֵי. משמע, שהמדיניות האנגלית אינה עובדת תמיד בתכניות אימפרוביזציוניות דוקה. כדי להבטיח בהחלט את שלטונה של אנגליה על הנילוס הכחול, יש צורך, שחבש תהא תחת הפיקוח הבריטי. כאן נתקלת אנגליה באיטליה, שניסתה עוד בסוף המאה שעברה לספח ארץ זו לאחוזותיה הקולוניאליות. אז הניסו אנשי-הצבא של הקיסר מנליק השני את חיל-הכיבוש האיטלקי והנחילו אותו תבוסה. לאחר המלחמה העולמית כלכלה איטליה את מעשיה ביותר זהירות. בשנת 1919 הציעה לאנגליה פעולה משותפת. איטליה רצתה לסייע לאנגליה להשיג מידי חבש זכיון להקמת-הסכר באגם-צאנָה ולסלילת כביש למכוניות מן הסכר לסודן; תמורת זה צריכה היתה אנגליה להכיר, שחבש המערבית היא איזור-האינטרסים של איטליה, לסייע לאיטליה להשיג זכיון לבנין מסלת-ברזל בין אַרִיטְרֵיָאָה ובין סומאלי האיטלקית, שתעבור בשטחיה של חבש, וגם להסכים לכל שאר הזכויות באזור מסלת-הברזל, הרצויים לאיטליה. במלים אחרות: חבש צפויה היתה ללחץ המשותף של אנגליה ואיטליה. לונדון הניחה הצעה זו למשמרת במשך שש שנים: וכי מה היתה שווה אז עזרתה של איטליה? רק ב-1925, כלומר – לאחר נצחונו של הפאשיסמוס, היא הסכימה לכך. חבש הדפה את ההתקפה על-ידי תחבולה מפתעת: בתיווכו של כושי אמריקאי, שחבש מינתה אותו לבא-כוחה, מסרה את הזכיון

להקמת-הסכר באגם-צאנה לידיה של חברת-ווייט האמריקנית. חברה זו צריכה היחה להקים את הסכר על חשבונה, ותמורת זה קבלה את הזכות למכור את המים במחיר מסויים. על-ידי כך נתכוונה חבש לערב בענין זה את ארצות-הברית, כדי להשתמש בהן כנגד אנגליה ואיטליה. אבל החשבון היה מחוכם יותר מדי. אמריקה לא רצתה להכניס את ראשה לסכסוכים רחוקים כל-כך ולקלקל את יחסיה עם אנגליה בשל עסק בלתי-חשוב ביותר, אם נמוד אותה בקנה-המדה של עסקיה שלה. לאחר המתיחות הראשונה, שבאה כתוצאה מפרסום הזכיון, באו לידי הסכם, שעל-פיו מקימה חברת ווייט את הסכר בתורת קבלן בלבד, על חשבונן של מצרים וסודן. וכך יהא הסכר שייך לשתי הארצות, שאחת מהן מתנהלת באופן ישר על-ידי אנגליה, והשניה נמצאת, לכל הפחות, למעשה, תחת פיקוח אנגלי. שתיהן תגייסנה את הסכומים הדרושים, כדי לבצע את המפעל ולמסור על-ידי כך את השלטון על הנילוס הכחול לידיה של אנגליה. הסכר יגדיל לא רק את אוצרות-המים של מצרים, אלא גם את אוצרו-תיה של סודן, ויאפשר ל"סינדיקאט-המטעים בסודן", שלפי דברי העתונים, מעונינים בו מדינאים ליברליים חשובים באנגליה, להרחיב את מסעי צמר-הגפן שלו. אמנם, האופוזיציה המצרית מתנגדת לתכנית זו בכל תוקף. אין היא מבינה כלל, מפני מה צריכה מצרים לשלם בעד הרחבת השלטון האנגלי על מ-הנילוס; והיא טוענת, שמצרים אינה זקוקה כלל לסכר, כי מכונה-ההשקאה שלה מספיקים עוד לחמשים שנה.

לעומת זה טוענים הממשלה והאנגלים, שמצרים צריכה להשתמש בהזדמנות, כדי להבטיח לעצמה מים לעתיד, שהרי אי-אפשר לדעת אם המסכות המדיניות תאפשרנה להקים את הסכר בשעה שיהא בו צורך. ומכיון שהממשלה, ביחד עם האנגלים, חזקה מן האופוזיציה, הרי נשלח בא-כוחה של מצרים לועידה באדיס-אביבה, שבתנה את תכנית-הבניה של חברת-ווייט. גם חבש, על-פי כל הסימנים, אינה מתלהבת מן התכנית. אין היא רוצה, שימצא בשטחה מפעל, שאנגליה מעונינת בו במדה מרובה כל-כך, ושהפיקוח עליו ימצא למעשה בידי אנגליה. המדינאים של אדיס-אביבה אינם מרוצים, כנראה, גם מן הכביש שעומד להסלל, לפי התכנית, מגבול סודן ועד אגם-צאנה, ומשם לעיר-הבירה. חוששים הם, שכביש זה ישלול מהם את יתרונם האסטרטגי החשוב ביותר: את חוסר-הדרכים בארצם ההררית והפראית. חושבים הם, שהכביש יסייע לגייסות זרים לחודר בנקל לחבש, ויוביל אל קבר את חרות-ארצם. כשנפגשו באי-כחן של מצרים, סודן וחברת וייט באדיס-אביבה – הרי הקיסר היילי סְלְסִי, במקום לפתוח את הועידה, ערך פתאום טיול לערב הדרומית והשאיר את הצירים כשהם יושבים ומחכים לו. אבל סוף סוף חזר וקבל את פניהם, והועידה נתקיימה בלא שהפריעה לה תשומת-לבו של הקהל המרוחקת כולה להיטלר, למנג'וריה ולדברים דומים להם, שיש בהם יותר ענין.

א. דיונים